

J A D Ž A S I

Povratak
kući

Prevod sa engleskog:
Dubravka Srećković Divković

■ Laguna ■

Naslov originala

Yaa Gyasi

HOMEGOING

Copyright © 2016 by YNG Books, Inc.

Translation copyright © 2016 za srpsko izdanje, LAGUNA

Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta
odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

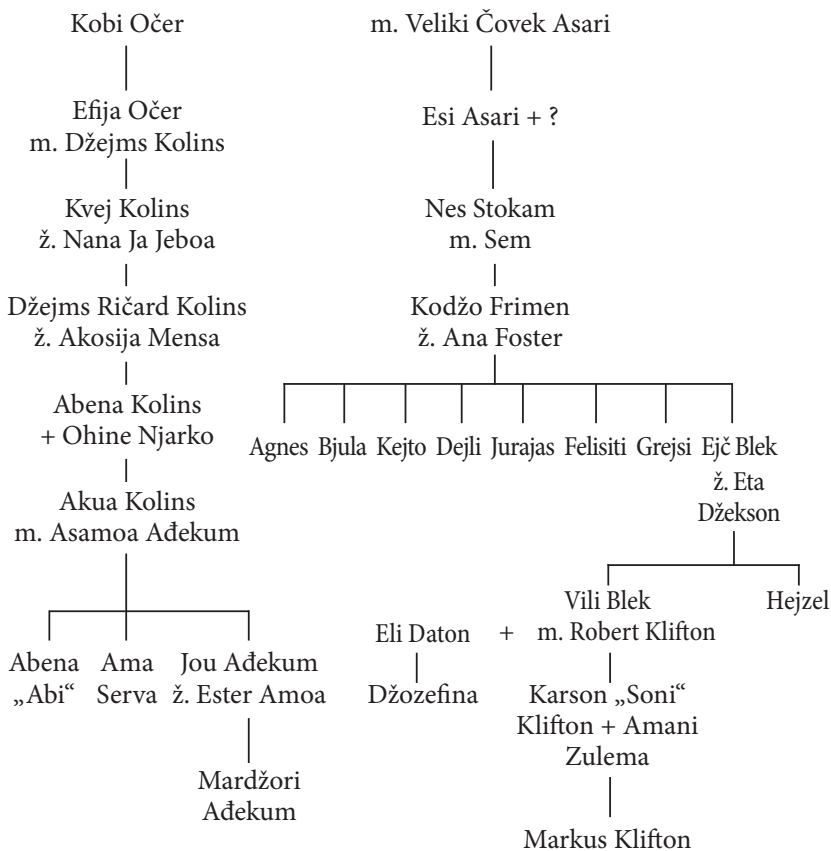
Roditeljima i braći

Abusua te se kwae; se wo w akyire a wo hunu se ebom; se wo ben ho a na wo hunu se nnua no biasisi ne baabi nko.

Porodica je kao šuma: ako si izvan nje, gusta je; ako si u njoj, vidiš da svako drvo ima sopstveni položaj.

Akanska poslovice

Mami

PRVI DEO

EFIJA

Te noći kada se Efija Očer rodila usred mošusne vreline Fantilanda*, šumom tik izvan imanja njenog oca razbesneo se požar. Kretao se brzo, danima je silovito krčio sebi put. Hranio se vazduhom; spavao je po pećinama i krio se u drveću; buktao je, kroz sve prodirući, i baš ga je briga bilo kakvu pustoš ostavlja za sobom sve dok nije stigao do jednog sela u Ašantiju. Tu je nestao, on i noć postali su jedno.

Efijin otac Kobi Očer ostavio je svoju prvu suprugu Bábu s novorođenčetom kako bi pregledao koliko mu je nastradao jam, taj najdragoceniji zasad za koji je opštepoznato da hrani i održava porodice. Kobi je ostao bez sedam strukova jama i gubitak svakog osetio je kao udarac upućen njegovoj

---

* Fanti – etnička grupacija zapadne Afrike; podgrupa akanskog naroda, koji naseljava današnju Ganu i Obalu Slonovače. Fantiland je stari kolonijalni naziv za zemlju koju su nastanjivali Fanti, kao što je nastavak -land dodavan i na imena drugih plemena da označi njihove teritorije. (Prim. prev.)

---

porodici. Znao je da će spomen na požar što se rasplamsao pa pobjegao proganjati njega, njegovu decu i decu njegove dece dokle god im loza bude potrajala. Kada se vratio u Babinu kolibu i zatekao Efiju, dete te noći i tog požara, kako vrišti uprazno, pogledao je u suprugu i rekao: „Više nikad nećemo pominjati ovo što se danas dogodilo.“

Seljaci su počeli da govorkaju kako se dete rodilo iz požara, da je to uzrok što Baba nema mleka. Efiju je podojila Kobi-jeva druga žena, koja je koliko pre tri meseca bila rodila sina. Efija isprva nije htela da prihvati sisu, a kada ju je konačno prihvatila, cimala je ostrim desnim kožu oko bradavica sve dok se žena nije nahvatala straha od dojenja male. Zbog toga je Efija bila sve mršavija, sama koža na kostima sićušnim kao u ptice, sa ogromnom, crnom jamom usta koja je izbacivala gladan plač što se čuo širom sela, čak i u one dane kad se Baba iz petnih žila trudila da ga priguši, prekrivajući detinje usne hrapavim dlanom leve ruke.

„Voli je“, zapovedio je Kobi kao da je ljubav čin prost poput uzimanja jela sa limenog tanjira i ubacivanja između usana. Noću je Baba sanjala kako ostavlja dete u mračnoj šumi da tamo bog Njame radi s njim šta mu je volja.

Efija je rasla. U leto iza njenog trećeg rođendana Baba je rodila prvog sina. Dečak je dobio ime Fifi i bio je tako debeo da ga je Efija ponekad, kad Baba ne gleda, kotrljala po tlu kao loptu. Kada joj je Baba prvi put dozvolila da ga uzme na ruke, Efija ga je slučajno ispustila. Bebica je odskočila na guzi, pljesnula na stomak, pa pogledala u sve redom u sobi, zbunjena, ne znajući da li da zaplače ili da ne zaplače. Odlučila je da to ne učini, ali je Baba, koja je upravo mešala banku*, zamahnula štapom za mešanje i odalamila Efiju

---

* Banku – jelo od fermentisanog kukuruza i kasave. (Prim. prev.)

---

po golim leđima. Svaki put kada se odvojio od devojčicinog tela, štap je ostavljao vrele, lepljive komade bankua koji su joj žegli meso. Dok je Baba dovršila posao, Efija je bila sva ranjava i vrištala je i plakala. Sa poda, gde se valjao tamo-amo potrbuške, Fifi je pogledao u Efiju ogromnim očima, ali nije se oglasio nikakvim zvukom.

Stigavši kući, Kobi je zatekao ostale supruge kako vidaju Efiji rane i odmah shvatio šta se dogodilo. Svađao se s Babom dokasno te noći. Efija ih je čula kroz tanke zidove kolibe gde je ležala na podu, tonući svaki čas u grozničav san. U snu je Kobi bio lav, a Baba je bila drvo. Lav je iščupao drvo iz tla u kom je stajalo, pa ga tresnuo opet o tle. Drvo je u znak negodovanja proteglo grane, a lav ih je počupao, jednu po jednu. Drvo je, ležeći vodoravno, proplakalo crvene mrave što su se zaputili niz tanke pukotine između nabora kore. Mravi su se slivali na Zemljinu meku površinu oko krošnje stabla.

I tako je započet večiti krug. Baba je tukla Efiju. Kobi je tukao Babu. Kada je Efija navršila deset godina, znala je već da izdeklamuje istoriju ožiljaka na svome telu. Leto 1754, kada je Baba izlomila jamove o njena leđa. Leto 1757, kada ju je Baba raspalila po levom stopalu kamenom i slomila joj palac, pa je otad stalno štrčao ukoso od ostalih prstiju na toj nozi. Svaki ožiljak na Efijinom telu imao je svoga sadruga na Babinom telu, ali to nije sprečavalo majku da tuče ćerku, niti oca da tuče majku.

Sve se samo još pogoršalo s procvatom Efijine lepote. Sa navršenih dvanaest godina stigle su joj grudi, dve grudve što su iznikle na prsima, meke kao meso manga. Muškarci iz sela znali su da će za njima brzo uslediti i prva krv, pa su iščekivali priliku da je zaprose od Babe i Kobija. Krenuli su darovi. Jedan je znao bolje od svih drugih u selu da zareže palmovo stablo i prikupi sok za vino, ali drugome ribarske mreže

nikada nisu bile prazne. Kobijeva porodica gostila se Efjinim stasanjem u ženu. Stomaci, šake nikada im nisu bili prazni.

Hiljadu sedamsto šezdeset treće, Adžoa Ejdu je postala prva devojka iz sela koju je zaprosio britanski vojnik. Imala je svetlu put i oštar jezik. Svakog jutra, pošto se okupa, trljala se maslacem od šija po čitavom telu, ispod dojki i između nogu. Efija je nije prisno poznavala, ali videla ju je голу kad ju je jednog dana Baba poslala da odnese palmovo ulje do kolibe te devojke. Koža joj je bila klizava i sjajna, kosa veličanstvena.

Kada je taj belac prvi put došao, Adžoina majka je zamolila Efijine roditelje da ga provedu po selu dok se Adžoa sprema za njega.

„Mogu li i ja?“, upitala je Efija trčkarajući za roditeljima dok su koračali. Jednim uvom je začula Babino „ne“, drugim Kobijevo „da“. Očevo uvo je pobedilo, pa je ubrzo Efija stajala pred prvim belcem kog je u životu videla.

„Raduje se što te je upoznao“, kazao je tumač, a belac je pružio ruku ka Efiji. Nije je prihvatila. Umesto toga, sakrila se iza očeve noge i posmatrala ga.

Imao je mundir sa sjajnim zlatnim dugmetima duž prednjice, nategnute na trbušini. Lice mu se crvenelo kao da umesto vrata ima panj koji gori. Bio je sav debeo, a sa čela i iznad gornje usne izbijale su mu ogromne graške znoja. Efija je počela da ga zamišlja kao kišni oblak: ubledeo, mokar i bezobličan.

„Molio bi, bilo bi mu drago da vidi selo“, kazao je tumač, pa su pošli.

Zastali su najpre kraj Efjinog imanja. „Tu mi živimo“, rekla je Efija belcu, a on joj se tupo osmehnuo, zelenih očiju skrivenih maglom.

Nije je razumeo. Čak ni kada mu je tumač to preneo, nije razumeo.

Kobi je držao Efiju za ruku dok je zajedno s Babom vodio belca imanjem. „Ovde, u ovom selu“, kazao je Kobi, „svaka žena ima sopstvenu kolibu. Tu kolibu ona deli sa svojom decom. Kada njenom mužu dođe na red noć da bude s njom, on joj dolazi u kolibu.“

Belcu su se oči malo razbistrile kada je dobio prevod, i odjednom je Efija shvatila da je progledao kroz nove oči. Blato zidova njene kolibe, slamu krova – konačno je mogao da ih vidi.

Produžili su kroz selo, pokazali belcu trg, ribarske čamčice napravljene od izdubljenih klada, koje muškarci nose sa sobom peške kad idu dole do Obale, udaljene nekoliko kilometara. I Efija je silila sebe da sve posmatra kroz nove oči. Omirisala je morski slani vetar kad joj je dotakao dlakčice u nosu, opipala koru palme oštru kao ogrebotina, opazila tamnu, tamnu crvenu boju ilovače što se nalazila svud oko njih.

„Babo“, upitala je Efija u jednom trenutku, kada su muškarci odmakli ispred njih. „Zašto će se Adžoa udati za ovog čoveka?“

„Zato što tako kaže njena majka.“

Posle nekoliko nedelja belac je opet došao da iskaže poštovanje Adžoinoj majci, pa su se Efija i svi ostali iz sela okupili da vide šta će joj ponuditi. Bilo je tu petnaest funti za otkup mlade. Bilo je robe koju je doneo sa sobom iz Zamka, prenesene na leđima više Ašantijaca. Kobi je terao Efiju da stane iza njega dok su gledali kako ulaze sluge s tkaninama, prosom, zlatom i gvožđem.

Kad su se vratili na svoje imanje, Kobi je povukao Efiju u stranu, a supruge i ostalu decu pustio da prođu ispred njih dvoje.

„Razumeš li ti šta se upravo desilo?“, upitao ju je. U daljini je Baba uhvatila Fifija za ruku. Efičin brat upravo je bio napunio deset godina, ali već je umeo da se popne uz stablo palme služeći se samo golim rukama i nogama.

„Belac je došao da odvede Adžou“, rekla je Efića.

Otac je klimnuo glavom. „Belci žive u Zamku u Kejp Koustu. Tamo razmenjuju robu s našim narodom.“

„Na primer, gvožđe i proso?“

Otac joj je položio ruku na rame i poljubio je u vrh čela, ali kada se odvojio od nje, u očima je imao zabrinut i dalek pogled. „Da, mi dobijamo gvožđe i proso, ali zauzvrat im moramo davati druge stvari. Taj čovek je došao iz Kejp Kousta da se oženi Adžoom, a biće ih još sličnih njemu koji će dolaziti i odvoditi nam kćeri. Ali ti, rođena moja, za tebe imam krupnije planove nego što je život belčeve supruge. Ti ćeš se udati za muškarca iz našeg sela.“

Upravo tad se Baba osvrnula, a Efića joj je ulovila pogled. Ta žena se mrštila. Efića je pogledala u oca da vidi je li i on to primetio, ali Kobi ni reč nije izustio.

Efića je znala koga bi ona izabrala za muža i svim srcem se nadala da će i njeni roditelji izabrati istog muškarca. Abeku Badu je trebalo da bude sledeći seoski poglavica. Bio je visok, s kožom poput ploda jama i krupnim šakama dugih, vitkih prstiju kojima je razmahivao oko sebe kao munjama svaki put kad nešto priča. Za proteklih mesec dana dolazio je na njihovo imanje četiri puta, a kasnije te iste nedelje trebalo je da on i Efića zajedno jedu.

Abeku je doveo kozu. Njegove sluge su nosile jam, ribu i palmovo vino. Baba i ostale supruge podjarile su svaka svoju vatru i ugrijale ulje. Vazduh je slasno mirisao.

Tog jutra je Baba uplela Efiji kosu. Dve dugačke pletenice, levo i desno od razdeljka. S njima je izgledala kao ovan, snažan, svojeglav. Efija se namazala uljem po nagom telu i okitila uši zlatom. Dok su jeli, sedela je preko puta Abekua i radovala se što je on pogleduje kradom, s divljenjem.

„Jesi li bio na Adžoinoj svadbi?“, upitala je Baba čim su svi muškarci bili posluženi, a žene konačno sele da jedu.

„Da, bio sam, ali samo kratko. Šteta što Adžoa odlazi iz sela. Bila bi od nje dobra supruga.“

„Hoćeš li raditi za Britance kad postaneš poglavica?“, upitala je Efija. Kobi i Baba su je ošinuli pogledom, pa je oborila glavu, ali kad ju je podigla, videla je da se Abeku smeška.

„Mi *sarađujemo sa* Britancima, Efija, ne radimo za njih. To je suština trgovine. Kad ja budem poglavica, nastavićemo kao i dosad, olakšavaćemo trgovinu između Ašantijaca i Britanaca.“

Efija je klimnula glavom. Nije bila sasvim sigurna šta to tačno znači, ali po pogledima svojih roditelja shvatila je da je najbolje ako oćuti. Abeku Badu bio je prvi muškarac kog su doveli da se upozna s njom. Efija je očajnički priželjkivala da je on poželi, ali još nije znala kakav je on muškarac, kakvu vrstu žene zahteva. U svojoj kolibi Efija je oca i Fifija mogla da pita šta god hoće. Čutnju je praktikovala Baba, i isto to više volela i kad je Efija posredi; Baba je ta koja ju je ošamarila kad je upitala zašto je nije odvela na blagoslov kao što sve druge majke vode svoje kćeri. Tek kada ne govori i ne pita, kad je manja od makova zrna, Efija je uspevala da oseti Babinu ljubav, ili nešto slično tome. Možda i Abeku tako hoće.

Abeku je završio s jelom. Rukovao se sa svima u porodici i zadržao se kod Efijine majke. „Obavestićeš me kad bude spremna“, rekao je.

Baba je pritisla pesnicu na grudi i ozbiljno klimnula glavom. Kobi i ostali muškarci ispratili su Abekua, a ostatak porodice je mahao.

Te noći je Baba probudila Efiju, koja je spavala na podu kolibe. Kad je progovorila, Efija je osetila toplotu majčinog daha uz svoje uvo. „Kada ti bude potekla krv, Efija, moraš to da sakriješ. Smeš reći samo meni i nikom drugom“, kazala je. „Razumeš li?“ Pružila je Efiji rese palmovih grana koje je preobrazila u meke, umotane listove. „Svakog dana zavuci ovo u sebe i proveriti. Kad izađu crveni, obavezno ćeš mi reći.“

Efija je gledala u palmove rese u Babinim pruženim šakama. Nije ih odmah uzela, ali kada je digla pogled, u majčinih očima videla je nešto slično očajanju. A kako je taj izraz u očima nekako ublažavao Babino lice i kako je Efija pritom znala šta je očajanje, to voće čežnje, uradila je kako joj je rečeno. Svakoga dana Efija je proveravala ima li crvene boje, ali palmove rese su izlazile zelenkastobeke, kao i uvek. U proleće se seoski poglavica razboleo i svi su pažljivo motrili na Abekua kako bi videli da li je spreman za svoj zadatak. U tim mesecima uzeo je sebi dve žene, Arejkuu Mudru i Milisent, ćerku-mešanku jedne Fantijke i britanskog vojnika. Vojnik je umro od groznice i ostavio ženu i dva deteta u silnom bogatstvu, da raspolažu njime kako žele. Efija se molila da osvane dan kada će je svi seljaci prozvati Efija Lepotica, kako ju je Abeku nazivao u onim retkim prilikama kad dobije dozvolu da razgovara s njom.

Milisentinoj majci je njen beli muž dao novo ime. Bila je to jedra, gojazna žena sa zubima što su svetlucali naspram mrkles noći njene kože. Kada joj je muž umro, odlučila je da se iseli iz Zamka i vrati se u selo. Pošto belci nisu mogli testamentom da ostavljaju novac svojim ženama Fantijkama i deci koju dobiju s njima, ostavljali su ga drugim vojnicima i

---

svojim prijateljima, pa su ga ovi isplaćivali udovicama. Milisentina majka je dobila dovoljno novca da započne život iznova i da kupi komad njive. Često je, zajedno sa Milisent, dolazila u goste Efiji i Babi, pošto će se, kako je govorila, uskoro oroditi.

Milisent je bila najsvetloputija žena koju je Efija u životu videla. Crna kosa joj je sezala do pola leđa, a oči su joj bile protkane zelenim prisenkom. Retko se osmehivala, a govorila je prozuklim glasom i sa čudnim fantijskim naglaskom.

„Kako je bilo u Zamku?“, upitala je jednog dana Baba Milisentinu majku, dok su sve četiri sedele i meztile kiki-riki i banane.

„Bilo je lepo, lepo. Brinu se o ženama, o, ti muškarci! Kao da nikad pre nisu bili ni sa jednom ženom. Ne znam šta su radile te njihove britanske supruge. Ja kad ti kažem, mene je moj muž gledao kao da sam voda, a on vatra, pa svaku noć mora da se gasi.“

Obe su se nasmejale. Milisent je krišom uputila Efiji osmeh, a Efija je poželela da je upita kako je njoj to sa Abekuom, ali nije se usudila.

Baba se nagla tik do Milisentine majke, ali Efija ju je svejedno čula: „I daju dobar otkup za mlade, a?“

„*Enh*, ja kad ti kažem, moj muž je mojoj majci platio deset funti, a to je bilo pre petnaest godina! Da se razumemo, sestro, lepe su to pare, ali meni je prvoj drago što mi se kći udala za Fantijca. Sve i da je neki vojnik ponudio dvadeset funti, ne bi nikad postala poglavičina žena. A što je još gore, morala bi da živi u Zamku, daleko od mene. Ne, ne, bolje je udati ćerke za čoveka iz sela, pa da ostanu blizu tebe.“

Baba je klimnula glavom, pa se okrenula ka Efiji, koja je hitro skrenula pogled.

Te noći, svega dva dana iza petnaestog rođendana, došla joj je krv. Nije to bila ona snažna navala okeanskih talasa koju je Efija očekivala, već pre običan curak, kapanje kiše, kap po kap, sa istog mesta na krovu kolibe. Oprala se pa čekala da otac ode kako bi mogla da kaže Babi.

„Babo“, rekla je pokazavši palmove rese obojene u crveno. „Stigla mi je krv.“

Baba joj je poklopila usne šakom. „Ko još zna?“

„Niko“, rekla je Efija.

„Tako i neka ostane. Jesi li razumela? Ako te bilo ko pita da li si već postala žena, odgovorićeš da nisi.“

Efija je klimnula glavom. Okrenula se da pođe, ali pod grudima ju je poput vrele žeravice peklo jedno pitanje. „Zašto?“, najzad je upitala.

Baba je gurnula prste Efiji u usta i povukla joj jezik, uštinući mu vrh oštrim noktima. „Šta ti umišljaš, ko si pa da smeš da me zapitkuješ, *enh?* Ako ne budeš radila kako ja kažem, pobrinuću se da nikad više ne progovoriš.“ Pustila je Efiji jezik, a Efija je sve do kraja te noći osećala ukus sopstvene krvi.

Iduće nedelje umro je stari poglavica. Najava sahrane razglašena je po svim okolnim selima. Obredi će trajati mesec dana, a okončaće se svečanim proglašenjem Abekua za poglavicu. Žene iz sela pripremale su jela od svanuća do smrknuća; napravljeni su bubnjevi od najfinijeg drveta, pozvani najbolji pevači da puste svoj glas. Pogrebni pratioci su počeli da igraju četvrtog dana kišnog doba i nisu odmorili stopala sve dok se tle nije potpuno osušilo.

Potkraj prve suve noći Abeku je krunisan kao omanhin, poglavica fantijskog sela. Bio je odeven u raskošne tkanine i

---

sedeo između svoje dve supruge. Efija i Baba stajale su jedna do druge dok su posmatrale, a Kobi je šetkao među narodom. Svaki čas bi ga Efija začula kako mrmlja da bi tamo trebalo da bude i ona, njegova kći, najlepša žena u selu.

Kao novi poglavica, Abeku je želeo da uradi nešto veliko, nešto čime bi skrenuo pažnju na svoje selo i pretvorio ga u silu s kojom se mora računati. Posle svega tri dana u novom zvanju, sazvaio je na svoje imanje sve muškarce iz sela. Hranio ih je dva puna dana, pojiio ih i opijao palmovim vinom sve dok se iz svake kolibe nisu začuli njihov razmetljivi smeh i raspaljena vika.

„Šta će raditi?“, upitala je Efija.

„Nije to tvoja briga“, odgovorila je Baba.

Ta dva meseca nakon što je Efija prokrvarila, Baba je nije tukla. Isplata za ćutnju. U poneke dane, kad pripremaju jelo za muškarce ili kad Efija donese vodu koju je zahvatila, pa posmatra Babu kako zaranja u nju sastavljene šake, pomišljala je kako se konačno ponašaju onako kako majke i ćerke i treba da se ponašaju. A opet, u druge dane, na Babino lice vratio bi se onaj uporni namršteni izraz, te bi Efija videla da je majčin novostečeni mir samo privremen, a njen gnev kao divlja zver koja je načas ukroćena.

Kobi se sa tog sastanka vratio s dugačkom mačetom. Drška je bila od zlata, sa urezanim slovima koja niko nije razumeo. Bio je toliko pijan da su sve njegove žene i sva deca stali oko njega ukrug, na rastojanju od dve stope, a on se teturao i zamahivao oštrim oruđem čas tamo, čas ovamo. „Mi ćemo selo obogatiti krvlju!“, razdrao se. Kidisao je ka Fifiju, koji je zalutao u krug, ali se dečak, vitkiji i brži nego u one dane kada je bio debelo bepče, izvio u bokovima i vrh mačete ga je promašio za svega koji palac.

Fifi je na tom sastanku bio najmlađi. Svi su znali da će od njega biti valjan ratnik. Videlo se po tome kako se penje na palme. Po tome kako nosi svoju čutnju, nalik zlatnoj kruni.

Kada je otac otišao, a Efija se uverila da je majka legla da spava, dopuzala je do Fifija.

„Budi se“, zašišala je, a on ju je odgurnuo. Čak i u polusnu bio je jači od nje. Pala je unatrag, ali je sa spretnošću mačke odskočila na noge. „Budi se“, opet je izgovorila.

Fifijeve oči naglo su se otvorile. „Ne gnjavi me, starija sestro“, rekao je.

„Šta će biti?“, upitala je ona.

„To su muške stvari“, kazao je on.

„Ti još nisi muškarac“, rekla je Efija.

„Ni ti još nisi žena“, odbrusio je Fifi. „Inače bi i večeras bila tamo uz Abekua kao njegovu supruga.“

Efiji su počele da drhture usne. Okrenula se da pođe u svoj deo kolibe, ali Fifi ju je uhvatio za mišicu. „Pomažemo Britancima i Ašantijscima u trgovanju.“

„O“, izgovorila je Efija. Istu tu priču čula je od svoga oca i Abekua pre samo koji mesec. „Hoćeš da kažeš, davaćemo ašantijsko zlato i tkanine belcima?“

Fifi ju je jače stegao. „Nemoj da si glupa“, rekao je. „Abeku je sklopio savez sa jednim od najmoćnijih ašantijskih sela. Pomagaćemo im da prodaju svoje robove Britancima.“

I tako su ti belci došli u njihovo selo. Debeli i mršavi, crveni ili preplanuli. Došli su u uniformi, s mačem o boku, gledajući ispod oka, uvek, baš uvek oprezni. Došli su da potvrde kvalitet robe koju im je Abeku obećao.

U danima što su usledili za svečanim proglašenjem poglavice Kobi se unervozio zbog pogaženog obećanja u vezi sa Efijinom ženskom zrelošću, unervozio zato što će je Abeku zaboraviti za ljubav ma koje druge žene iz sela. Vazda je

govorio kako želi da njegova kći bude prva, najvažnija žena, a sad mu je čak i treća izgledala kao daleka nada.

Svakog dana je pitao Babu šta se dešava sa Efijom i svakog dana Baba je odgovarala kako još nije spremna. Obuzet očajem, odlučio je da dozvoli ćerki da jednom nedeljno odlazi s Babom na Abekuovo imanje kako bi je ovaj viđao i pamtio koliko je nekada voleo njeno lice i stas.

Kada su jedne večeri došle, dočekala ih je Arejkua Mudra, prva Abekuova žena. „Molim te, mama“, kazala je Babi. „Nismo te očekivali večeras. Ovde su belci.“

„Možemo mi i da idemo“, kazala je Efija, ali Baba ju je stisla za mišicu.

„Ako ne smetamo, radije bismo ostale“, rekla je. Arejkua ju je čudno pogledala. „Muž će mi se ljutiti ako se prera-no vratimo“, kazala je Baba kao da je to dovoljno objašnjenje. Efija je znala da Baba laže. Te večeri ih nije poslao Kobi. Upravo je Baba čula da će tu biti belci, pa je zahtevala da odu i iskažu poštovanje. Arejkua se sažalila, te otišla da pita Abekua mogu li njih dve da ostanu.

„Ješćete sa ženama, a ako muškarci uđu, nećete progovarati“, rekla je vrativši se. Povala ih je potom dublje na imanje. Efija je posmatrala kako kraj njih promiče koliba za kolibom, sve dok nisu ušle u onu gde su se žene okupile da jedu. Sela je pored Milisent, kojoj se već poznavao trudnički stomak, ne veći od kokosa, nisko obešen. Arejkua je bila spremila ribu na čorbasto s palmovim uljem, pa su zahvatale prstima sve dok im se nisu obojili u narandžasto.

Ubrzo je u prostoriju ušla neka služavka koju Efija dotad nije primetila. Sitna devojka, puko dete, koja nije odvajala oči od tla.

„Molim te, mama“, obratila se Arejkui. „Belci bi voleli da obidu imanje. Poglavica Abeku kaže da se postaraš da se pristojno doteraš kako bi ih dočekala.“

„Idi i donesi nam vode, brzo“, rekla je Milisent, a kada se služavka pojavila s vedrom punim vode, sve su oprale ruke i usne. Efija je uredila kosu, ližući dlanove i trljajući prstima guste detinje kovrdžice što su joj uokvirivale rubove lica. Kad je završila s time, Baba ju je postavila između Milisent i Arejkue, ispred ostalih žena, a Efija se iz sve snage upela da izgleda što manja kako ne bi privlačila pažnju na sebe.

Nedugo potom ušli su muškarci. Abeku izgleda onako kako poglavica treba da izgleda, pomislila je Efija, snažno i moćno, kao da može da podigne deset žena iznad glave, ka suncu. Za njim su ušla dvojica belaca. Za jednog je Efija pomislila da je sigurno poglavica belaca, po pogledu koji mu je onaj drugi upućivao pre nego što se pomeri ili progovori. Beli poglavica je imao istu odeću kao što su je nosili i svi ostali, ali duž mundira i na našivenim jezičcima na ramenima nizalo mu se više sjajnih, zlatnih dugmeta. Delovao je starije od Abekua, tamnosmeđa kosa bila mu je poprskana sedinom, ali stajao je pravih leđa, onako kako vođa i treba da stoji.

„Ovo su žene. Moje supruge i deca, njihove majke i kćeri“, rekao je Abeku. Onaj sitniji, sramežljiviji belac pažljivo ga je posmatrao kad je to kazao, a onda se okrenuo ka belom poglavici i progovorio na njihovom čudnovatom jeziku. Beli poglavica je klimnuo glavom i osmehnuo se svima njima, pažljivo zagledajući svaku ženu i govoreći „zdravo“ na rđavom fantijskom.

Kada je njegovo „zdravo“ stiglo do nje, Efija se nije uzdržala, već se zakikotala. Ostale žene su stale da je učutkuju, pa je u obraze počeo da joj udara stid.

„Još učim“, kazao je beli poglavica zaustavivši pogled na Efiji; njegov fantijski je zazvučao ružno u njenim ušima. Gledao ju je u oči minutima, činilo joj se, a osetila je kako

joj koža postaje još vrelija dok se pogled u njegovim očima pretvarao u nešto obesnije. Tamnosmeđi krugovi njegovih zenica izgledali su kao ogromni ćupovi u kakvima bi mala deca mogla da se udave, i baš tako je i gledao u Efiju, kao da želi da je zadrži tu, u svojim očima-davilicama. Brzo mu je udarila rumen u obraze. Okrenuo se ka onom drugom belcu i nešto rekao.

„Ne, ona mi nije žena“, odgovorio je Abeku kada mu je taj drugi preveo pitanje, a nije se potrudio da prikrije jed u glasu. Efija je oborila glavu, postidena, misleći da je nečim obrukala Abekua, postidena što on ne može da je nazove suprugom. I postidena što je nije nazvao imenom Efija Lepotica. Očajnički je poželela da pogazi obećanje dato Babi i da oglasi da jeste žena, ali pre no što je stigla da progovori, muškarci su izašli, a nju je hrabrost izdala kada se beli poglavica osvrnuo i osmehnuo joj se.

Zvao se Džejms Kolins i bio je novopostavljeni guverner Zamka u Kejp Koustu. Kroz nedelju dana došao je opet u selo, da zaprosi od Babe Efiju. Kobijev gnev izazvan tom prosidbom ispunio je svaku sobu kao vrela para.

„Ona je takoreći obećana Abekuu!“, dreknuo je na Babu kad mu je saopštila da razmatra tu ponudu.

„Jeste, ali Abeku se ne može oženiti njome dok joj ne dođe krv, a to čekamo već godinama. Ja kad ti kažem, mužu, mislim da je ona od onog požara ostala ukleta, zloduh koji nikad neće postati žena. Razmisli o tome. Koje je to stvorenje tako prelepo, a ne sme biti dotaknuto? Svi su znaci ženske zrelosti tu, a opet, i dalje, ništa. Belac će se oženiti njome bez obzira na to. On ne zna šta je ona.“

Efija je nešto ranije tog dana bila čula kad je belac razgovarao s njenom majkom. Platiće Babi na ime nevestinskog dara trideset funti unapred, a potom će davati dvadeset pet šilinga mesečno u razmenljivoj robi. Više nego što bi čak i Abeku mogao da ponudi, više nego što je ponuđeno za ma koju Fantijku u tom ili susednom selu.

Efija je čitave te večeri slušala oca kako šetka. Isti zvuk je začula čak i kad se ujutru probudila, taj postojani ritam njegovih nogu po tvrdoj glini.

„Moramo ubediti Abekua da je to njegova zamisao“, rekao je na kraju.

I tako je poglavica pozvan na njihovo imanje. Sedeo je kraj Kobija dok mu je Baba pripovedala svoju teoriju, da je požar uništio mnoge vrednosti njihove porodice, a isto tako uništio i to dete.

„Ona ima telo žene, ali u njenom duhu vreba nešto zlo“, kazala je Baba i pljunula na tle da to naglasi. „Ako se oženiš njome, nikada ti neće roditi decu. Ako se pak belac njome oženi, s ljubavlju će misliti na ovo selo, pa će tvoja trgovina od toga napredovati.“

Abeku se brižljivo pogladio po bradi dok je razmišljao o tome. „Dovedi mi Lepoticu“, naposletku je izgovorio. Kobijeva druga žena uvela je Efiju u sobu. Efija je drhtala, a trbuh ju je toliko bolelo da joj se činilo da bi mogla isprazniti creva tu pred svima njima.

Abeku je ustao da bi je pogledao pravo u oči. Prešao je prstima po oblom predelu njenog lica, po brdima njenih obraza, pećinama njenih nozdrva. „Lepša žena nikada se nije rodila“, izgovorio je na kraju. Okrenuo se potom Babi. „Ali uviđam da si u pravu. Ako je belac hoće, neka je uzme. Utoliko bolje za naše poslovanje s njima. Utoliko bolje za selo.“

Kobi, krupan, jak čovek, na to je neskriveno zaplakao, ali Baba je stajala pravih leđa. Pošto je Abeku otišao, prišla je Efiji i izvadila crni kameni privesak što je treperio kao da je prevučen zlatnom prašinom.

Gurnula ga je Efiji u ruke, a onda joj se unela u lice, toliko da ju je dotakla usnama po uvu. „Ponećeš ovo sa sobom kad budeš pošla“, rekla je Baba. „Deo svoje majke.“

A kada se Baba konačno odmakla, Efija je videla da iza njenog osmeha igra nešto nalik olakšanju.

Efija je dotad samo jednom bila prošla pored Zamka u Kejp Koustu, kad su se ona i Baba osmelile da izađu iz sela i zapute se u grad, ali u njemu samom nije bila sve do dana svadbe. Tu se nalazila prizemna kapela, i tu je nju i Džejmsa Kolinsa venčao jedan sveštenik, zatraživši od Efije da ponavlja reči koje nije mislila na jeziku koji nije razumela. Nije bilo igre, nije bilo gozbe, nije bilo veselih boja, zalizanih kosa, starih dama s naboranim i golim dojčkama da bacaju novčiće i mašu maramicama. Nije došla čak ni Efijina porodica, jer otkako ih je Baba sve ubedila da je ta devojkica rđavo značenje, niko nije želeo da ima ništa s njom. Tog jutra kada je pošla u Zamak, Kobi ju je poljubio u teme i mahao joj dok je odlazila, znajući da će ostvarenje njegovog predosećanja o rasipanju i uništenju porodične loze, predosećanja koje mu se javilo još u noći vatre, započeti ovde, njegovom ćerkom i belim čovekom.

Što se Džejmsa pak tiče, on se iz sve snage trudio da Efiji bude prijatno. Videla je koliko nastoji na tome. Tumača je bio zadužio da ga nauči još većem broju reči fantijskog jezika kako bi joj mogao reći koliko je lepa, reći da će se on starati

o njoj najbolje što može. Zvao ju je onako kako ju je zvao i Abeku, Efija Lepotica.

Pošto su se venčali, Džejms je Efiju proveo Zamkom. U prizemlju severnog zida nalazili su se stanovi i skladišta. Središte je obuhvatalo vojno vežbalište, vojničke stanove i stražaru. Tu su se nalazili i otvoreno skladište, jedan ribnjak, bolnica. Drvodjeljska radionica, kovačnica i kuhinja. Zamak je sam po sebi bio čitavo selo. Efija je šetala po njemu s Džejmsom obuzeta krajnjim strahopoštovanjem i prelazila šakama po finom nameštaju načinjenom od drveta boje kože njenog oca, po svilenim draperijama tako glatkim da su ličile na poljubac.

Sve je to udisala; zastala je tek na platformi gde su se nalazili ogromni crni topovi okrenuti ka moru. Želela je da predahne pre nego što je Džejms povede uz lično svoje stepenište, pa je zato samo načas položila glavu na jedan top. Tad je osetila kako ju je iz rupica u tlu po nogama zapahnula vazдушna struja.

„Šta ima ispod?“, upitala je Džejmisa, a iskasapljena fantijska reč koju je dobila u odgovor glasila je „tovar“.

A onda se, nošeno naviše tom vazдушnom strujom, začulo tiho plakanje. Tako tiho da je Efija mislila da uobražava, sve dok se nije sagla i prislonila uvo uz rešetku. „Džejmse, jesu li dole ljudi?“, upitala je.

Džejms joj je brzo prišao. Odvojio ju je od tla i zgrabio je za ramena, pa joj se zagledao pravo u oči. „Da“, bezizrazno je izgovorio. Tom fantijskom rečju bio je dobro ovladao.

Efija se otrgla od njega. Zapiljila se u njegove prodorne oči. „Ali kako možeš da ih držiš dole da plaču, *enh?*“, rekla je. „Vi belci! Otac me je upozoravao na vaše postupanje. Vodi me kući. Odmah me vodi kući!“

Nije bila svesna da vrišti sve dok nije osetila Džejmsovu šaku na ustima; pritiskao joj je usne kao da će uspeti silom da vrati te reči u nju. Dugo ju je tako držao, dok se nije smirila. Nije znala da li je razumeo šta je rekla, ali shvatila je, tada, već po samom blagom pritisku njegovih prstiju na njene usne, da je on čovek sposoban da pozledi druge, da bi se morala radovati što je sa te strane njegove opakosti, a ne sa one druge.

„Hoćeš kući?“, upitao je Džejms. Fantijski mu je bio odlučan, iako nerazgovetan. „Ni kod tvoje kuće nije ništa bolje.“

Efija je odvojila njegovu ruku od svojih usta i još neko vreme zurila u njega. Pamtila je kako se majka veselila dok ju je gledala kako odlazi i znala je da je Džejms u pravu. Povratka kući nije više bilo. Samo je klimnula glavom, jedva приметно.

Žurno ju je poterao ka stepenicama. Džejmsove sobe nalazile su se na poslednjem spratu. Sa prozora je Efija videla sve do mora. Teretni brodovi nalik crnim trunima prašine u plavetnom, mokrom oku Atlantika plovili su tako daleko da je bilo teško oceniti koliko su zaista udaljeni od Zamka. Neki možda tri dana putovanja, neki svega sat vremena.

Efija se zagledala u baš takav jedan brod čim su ona i Džejms konačno stigli u njegovu sobu. Treperenje žute svetlosti najavljivalo je njegovo prisustvo na vodi, a zbog tog svetla Efija je jedva razaznala siluetu broda, dugačkog i izvijenog poput izdubljene kore kokosovog oraha. Htela je da upita Džejmsa šta taj brod prevozi i da li dolazi ili odlazi, ali bila se umorila od pokušaja da dešifruje njegov fantijski.

Džejms joj je nešto rekao. Osmehivao se dok je to izgovarao, kao da nudi mir. Krajički usana zaigrali su mu gotovo neprimetno. Ona je odmahнула glavom, pokušala da mu kaže da ga ne razume, te je napokon pokazao ka postelji u

levom uglu sobe. Sela je. Tog jutra, pred polazak u Zamak, Baba joj je bila objasnila šta će se od nje očekivati u prvoj bračnoj noći, ali izgleda da to niko nije objasnio Džejmsu. Kad joj je prišao, ruke su mu se tresle i videla je kako mu se na čelu skuplja znoj. Ona je bila ta koja je položila svoje telo nauznak. Ona je bila ta koja je zadigla sebi suknju.

Tako je to trajalo nedeljama sve dok najzad udobnost svakodnevice nije počela da otupljuje bol što je ostao u njoj zbog gubitka porodice. Efija nije znala šta je to u Džejmsu toliko umiruje. Možda to što je uvek odgovarao na njena pitanja, ili nežnost koju je pokazivao prema njoj. Možda i to što Džejms nije imao drugih žena da im se posvećuje, pa je tako svaka njegova noć pripadala njoj. Zaplakala je kada joj je prvi put doneo dar. Bio je uzeo onaj crni privesak što joj ga je Baba dala, pa ga stavio na uzicu da ga Efija može vezati oko vrata. Uvek joj je donosilo veliko smirenje kada dodirne taj kamen.

Efija je znala da ne bi trebalo preterano da mari za Džejmsa i neprestano su joj u glavi odjekivale očeve reči, da je želeo za nju nešto više nego da bude fantijska supruga belog čoveka. Pamtila je, takođe, koliko se bližila tome da uistinu *bude* neko. Čitavog života Baba ju je tukla i nagonila je da se oseća sićušnom, a ona je u toj borbi uzvraćala lepotom, oružjem nemim ali moćnim, takvim da ju je dovelo pred noge jednog poglavice. No u konačnom ishodu pobedila je njena majka: izopštila ju je, ne samo iz kuće već i iz čitavog sela, te je sada od Fantijaca redovno viđala jedino žene drugih vojnika.

Bila je čula da ih Englezi zovu „ženske“, a ne supruge. Reč „supruga“ čuvala se za belkinje na drugoj strani Atlantika. Ženska je nešto skroz drugo, reč koju vojnici koriste da bi im ruke ostale čiste i da ne bi nagrabusili kod svoga Boga, bića

koje je i samo sačinjeno od tri bića, ali muškarcima dozvoljava da se ženi samo jednim.

„Kakva je?“, upitala je Efija Džejmsa jednoga dana. Razmenjivali su jezike. U rano jutro, pre nego što krene u nadgledanje poslova u Zamku, Džejms ju je učio da govori engleski, a uveče, dok leže u postelji, ona je njega učila da govori fantijski. Ove večeri je prelazio prstom duž krivulje njene ključne kosti, a ona mu je pevala jednu pesmu koju je Baba nekada pevala noću Fifiju, dok Efija leži u uglu i pravi se da spava, pravi se da ne mari što nikada nije u to uključena. Džejms je polako počinjao da joj znači više nego što bi muž trebalo da znači ženi. Prva reč koju je tražio od nje da nauči bila je „volim“, i to joj je svakoga dana govorio.

„Zove se En“, rekao je, premestivši prst sa Efijine ključne kosti na usne. „Dugo je, dugo nisam video. Uzeli smo se pre deset godina, ali mnoge godine proveo sam daleko od nje. Takoreći je uopšte i ne poznajem.“

Efija je znala da Džejms u Engleskoj ima i dvoje dece. Emili i Džimija. Ona je imala pet, on devet godina, a začeti su bili u tim malobrojnim danima njegovog odsustva, kad je mogao da viđa ženu. Efijin otac imao je dvadesetoro dece. Stari poglavica bezmalo stotinu. Da muškarac može biti srećan sa tako malo dece – to je njoj delovalo nepojmljivo. Pitala se kako li izgledaju ta deca. Pitala se i šta li En piše Džejmsu u tim svojim pismima. Stizala su u nepredvidljivim vremenskim razmacima, jedno posle četiri meseca, sledeće posle mesec dana. Džejms ih je čitao za stolom, noću, dok se Efija pravi da spava. Nije znala šta u tim pismima piše, ali svaki put kada bi ih pročitao, Džejms bi legao u postelju što dalje od nje.

A sad je, u odsustvu sile pisma koja bi ga odvojila od Efije, Džejmsu glava počivala na njenoj levoj dojci. Kad je progovorio, dah mu je bio vreo, vetar što je prohujao niz čitav